

ФУНКЦІОНАЛЬНІ СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОКАЗНИКИ ЇХНЬОЇ ОЦІНКИ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті обґрунтовано необхідність оцінювання функціональних складових економічної безпеки підприємств, запропоновано концепцію економічної безпеки, а також розроблено відповідну систему її показників, яка складає критеріальну базу індикативних показників для її оцінки. Зроблено опис груп показників використання ресурсів підприємства з погляду забезпечення його економічної безпеки.

The necessity of functional evaluation constituents of economic security of enterprise is reasonable, and also the corresponding system of its indexes, that folds the criterion base of indicative indexes for its estimation is worked out in the article. Description of indexes groups of the resources using of enterprise is done from the point of view of providing of its economic security.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Діяльність української економіки у кризових умовах стала випробуванням на міцність для багатьох вітчизняних підприємств. Необхідність запобігання негативному впливу чинників макро- та мікросередовища на результативність діяльності підприємств з метою забезпечення безпечного розвитку актуалізувала питання оцінки економічної безпеки. Оцінювання рівня захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх чинників є важливим та складним завданням, оскільки, від його виконання залежить своєчасність розроблення конкретних заходів усунення загроз.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. В економічній літературі значна увага приділяється дослідженню питання оцінювання рівня економічної безпеки підприємства як вітчизняними (О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко, А. М. Турило, С. В. Капітула, Г. О. Швиданенко, О. І. Олексюк), так і зарубіжними авторами (Є. О. Олійников, В. К. Сенчагов). Зокрема, деякі автори (С. М. Ілляшенко, Л. М. Зима, Й. М. Петрович та інші), у своїх наукових працях використовують методіку, що ґрунтується на розрахунку показників за складовими економічної безпеки, переведенні рівня кожної складової у відносну величину та визначенні інтегрального показника, як середньозваженої оцінки складових економічної безпеки підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури дозволяє дійти висновку, що оцінка складових економічної безпеки підприємства проводиться дослідниками по-різному, проте відсутній єдиний підхід, у ряді випадків спостерігається тенденція до необмеженого розширення кола показників оцінки економічної безпеки підприємства. Питання формування детальних робочих методик, які враховують галузеву специфіку підприємств, потребує подальшої розробки.

Постановка завдання. Мета статті полягає у формуванні оптимального набору показників для оцінювання функціональних складових економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для обґрунтування системи показників економічної безпеки підприємства розробляється концепція економічної безпеки. Концепція економічної безпеки підприємства – це система поглядів, ідей, цільових настанов, пронизаних єдиним задумом, на проблему економічної безпеки, а також систему заходів, шляхів, напрямів досягнення поставлених цілей в умовах невизначеності й існування як внутрішніх, так і зовнішніх загроз.

Концепція економічної безпеки може бути побудована на основі комплексного підходу з врахуванням певних блоків (рис. 1).

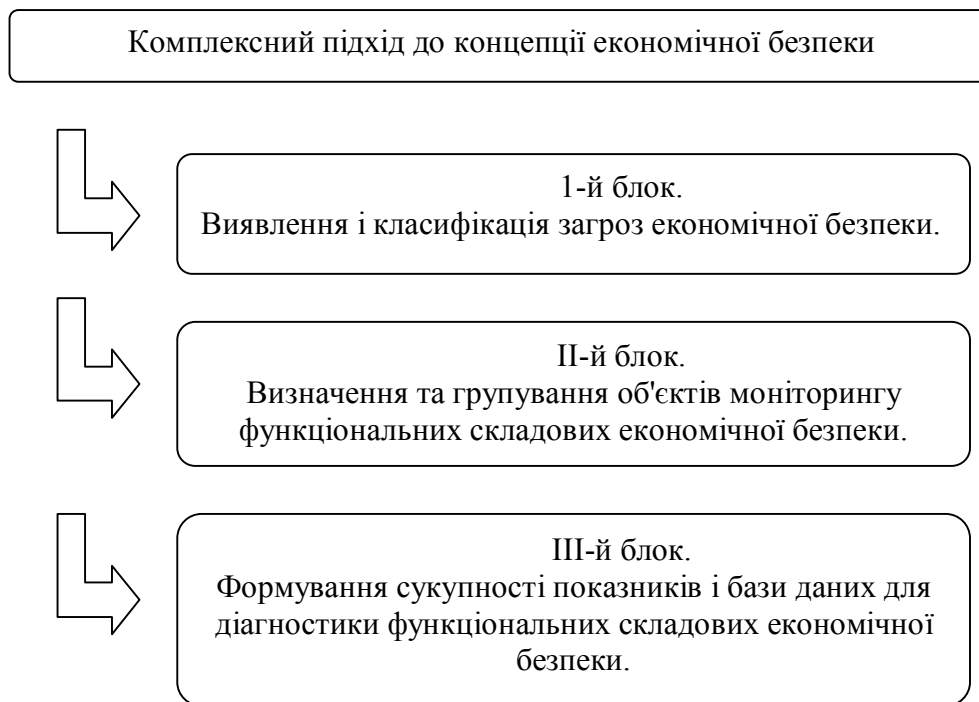

Рис. 1. Будова блоків концепції економічної безпеки

I-й блок. Виявлення і класифікація загроз економічної безпеки.

Цей блок є одним із найважливіших для побудови концепції економічної безпеки, оскільки здатність миттєво реагувати, вчасно ліквідувати, запобігати, припиняти, нейтралізувати, локалізувати появу загроз – головна ознака безпеки.

II-й блок. Визначення та групування об'єктів моніторингу функціональних складових економічної безпеки.

Необхідність створення системи моніторингу економічної безпеки зумовлена існуванням взаємозв'язку проблем економічної безпеки з наявністю різноманітних загроз економічній безпеці.

III-й блок. Формування сукупності показників і бази даних для діагностики функціональних складових економічної безпеки.

При формуванні системи показників необхідно враховувати такі умови:

- сукупність показників має бути взаємозв'язана в рамках загальної принципової схеми діагностики;
- сукупність показників повинна відповідати переліку основних загроз функціональних складових економічної безпеки;
- перелік показників має бути мінімальним, легкодоступним і простим у розрахунках;
- показники повинні бути синхронізовані в часі, що дасть змогу обмежити використання значної кількості показників.

Виконання цих умов допоможе провести діагностику функціональних складових економічної безпеки з мінімальними витратами часу та безпеки підприємства загалом. Для характеристики рівня окремих складових важливим є формування системи показників. Даний етап багато в чому визначає ефективність функціонування системи управління економічною безпекою в цілому. Від того, наскільки повно та точно сформована система показників, залежить своєчасність розпізнавання негативних тенденцій розвитку й можливість попередження кризових ситуацій та прийняття правильних управлінських рішень. Для визначення кожної складової запропоновано обирати ті показники, які найбільш відповідають характеристиці цієї складової (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників функціональних складових економічної безпеки підприємств

Функціональні складові	Показники
1	2
Фінансова складова економічної безпеки [1, с.89–96; 2, с.258–346]	Рентабельність активів. Рентабельність власного капіталу. Рентабельність продукції. Коефіцієнт забезпечення боргів. Коефіцієнт загальної ліквідності. Коефіцієнт термінової ліквідності. Коефіцієнт абсолютної ліквідності
Показники оцінки ринкової безпеки підприємства [3, с.15]	Коефіцієнт ринкової віддачі активів. Конкурентоспроможність продукції. Частка підприємства на ринку. Коефіцієнт інноваційних витрат. Ритмічність збуту. Коефіцієнт ефективності рекламної політики підприємства
Показники оцінки управлінської безпеки підприємства [4, с.45–47]	Продуктивність інформації. Коефіцієнт інформаційної озброєності. Коефіцієнт захищеності інформації. Коефіцієнт повноти інформації. Коефіцієнт точності інформації. Коефіцієнт суперечливості інформації
Показники оцінки силової безпеки підприємства [3, с.13]	Коефіцієнт транспортної безпеки. Коефіцієнт захищеності майна та персоналу підприємства
Показники оцінки інформаційної безпеки підприємства [3, с.14]	Економічність апарату управління. Розвиток апарату управління. Компетентність персоналу. Коефіцієнт реорганізування системи управління
Показники оцінки кадрової безпеки підприємства [3, с.15]	Коефіцієнт плинності персоналу. Коефіцієнт фізичного старіння кадрів. Фондоозброєність працівників. Фондоозброєність працівників підприємства фондами невиробничого призначення
Показники оцінки екологічної безпеки підприємства [3, с.17]	Коефіцієнт безпечності продукції. Коефіцієнт «екологічного» баласту. Рентабельність продукції з відходів. Коефіцієнт забруднення середовища
Показники оцінки техніко - технологічної безпеки підприємства [3, с.16–17]	Коефіцієнт зносу основних засобів. Коефіцієнт оновлення основних засобів. Коефіцієнт вибуття основних засобів. Фондовіддача

Продовження табл. 1

1	2
Показники оцінки соціальної безпеки підприємства [5, с.139–192]	Коефіцієнт окупності соціальних витрат. Коефіцієнт прибутковості людського капіталу. Розмір доходу, який продукує робоча сила на підприємстві за винятком коштів, що на неї витрачаються. Коефіцієнт трудової дисципліни. Рівень інтелектуального потенціалу
Показники оцінки інноваційної безпеки підприємства [6, с.35–40; 6, с.137–143; 8, с. 208]	Коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції. Частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі
Показники оцінки політико - правової безпеки підприємства [3, с.18]	Питома вага судових й арбітражних справ. Коефіцієнт якості юридичних послуг. Коефіцієнт юридичного менеджменту. Частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства

Інтерфейсна складова характеризує надійність взаємодії підприємства з економічними контрагентами. Оцінка надійності економічних контрагентів здійснюється за допомогою комплексу критеріїв наведених у табл. 2.

Таблиця 2

Ситуаційна оцінка економічного контрагента

Критерій	Порядкова шкала				
	Точно відповідає	Напевно відповідає	Невизначено	Напевно не відповідає	Точно не відповідає
Імідж					
Досвід роботи					
Фінансовий стан					
Обов'язковість виконання контрактів					
Тенденції розвитку					
Економічний потенціал					
Оцінка в балах	4	3	2	1	0

Проводиться бальна оцінка відповідності контрагента, що аналізується, до кожного з оціночних критеріїв.

На основі отриманих результатів розраховують відносну оцінку j -го контрагента за i -им критерієм [2, с.505]:

$$O_{ji} = \frac{O_i}{O_{\max}}, \quad (1)$$

де O_{ji} – відносна оцінка j -го контрагента по i -му критерію;

O_i – бальна оцінка j -го контрагента по i -му критерію;

$O_{\max}$ – максимально можлива оцінка.

Сукупна оцінка надійності j -го контрагента:

$$H_j = \sum_{i=1}^n O_{ji} \cdot B_{ji} \quad (2)$$

де B_{ji} – вагомість i -го показника для j -го контрагента.

Оцінку надійності взаємодії з усією сукупністю контрагентів $H_{заг}$ розраховують як середньоарифметичне H_j (середньозважену, якщо вагомості контрагентів істотно розрізняються).

Адекватність оцінки функціональних складових економічної безпеки та комплекс необхідних заходів з попередження кризових явищ залежить, передусім, від правильної оцінки загроз стану господарюючих суб'єктів, тобто системи індикаторів для їх моніторингу.

Модель моніторингу економічної безпеки підприємств легкої промисловості повинна:

- задовольняти потреби в об'єктивних даних користувачів усіх рівнів управління;
- охоплювати всі основні процеси, що формують стан та тенденції економічного розвитку господарюючих систем у легкій промисловості;
- забезпечувати логічну послідовність розміщення показників у системі відповідно з їх змістовним призначенням;
- відповідати наявній інформаційній базі фінансового, статистичного, податкового і управлінського обліку;
- забезпечувати розуміння та однозначність показників, тобто допускати тільки одне їх тлумачення;
- урахувати особливості господарювання різних видів економічної діяльності;
- забезпечувати здійснення класифікації підприємств за рівнем їх економічної безпеки з метою розробки сценаріїв управлінських рішень.

Розглянуті основні блоки комплексного підходу до дослідження економічної безпеки та прийняття відповідного управлінського рішення щодо нейтралізації загроз пропонується подати у вигляді такої схеми (рис. 2).

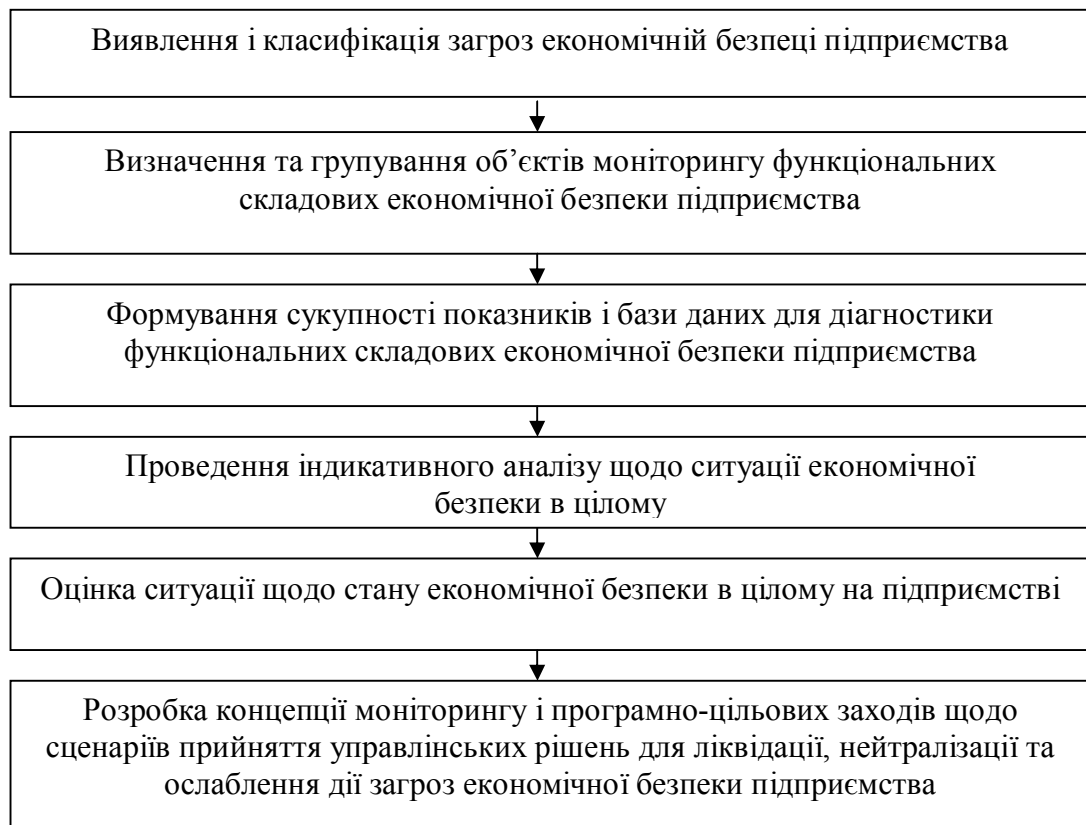

Рис. 2. Етапи дослідження економічної безпеки підприємства (складено автором)

Таким чином, за допомогою вказаних коефіцієнтів, показників та критеріїв можна більш достовірно визначити стійку економічну безпеку підприємства за чотирма рівнями: абсолютна, задовільна, незадовільна та критична.

Розробка системи показників функціональних складових економічної безпеки підприємств особливо в кількісному вимірі, повинна визначити рівень якості при прийнятті управлінських рішень та передчасно сигналізувати про небезпеку, передбачити заходи щодо її уникнення або зниження негативних наслідків її дії.

Як видно з вищенаведеного, економічна безпека підприємства в цілому формується за рахунок фінансової, управлінської, інформаційної, кадрової, соціальної, техніко – технологічної, інноваційної, політико-правової, екологічної, антикризової, ринково – інтерфейсної та силової складових.

Існуючі окремі показники складових безпеки зумовлюють потребу в розробці уніфікованого логічного показника економічної безпеки, який дав би змогу порівняти фактичний рівень обраних для оцінювання показників з їх рівнем, який могло б мати підприємство за умови відсутності всіх загроз та небезпек.

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже, у дослідженні наведено методику оцінки рівня економічної безпеки підприємства легкої промисловості, у якій окремі складові економічної безпеки прораховуються на основі показників, які використовуються у плануванні, обліку та аналізі діяльності підприємств, що є передумовою практичного застосування цієї оцінки. Перспективною є побудова моделі оцінки економічної безпеки підприємства.

Список використаної літератури

1. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств: [монографія] / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко. – К.: Вид-во Європейського університету, 2004. – 170 с.
2. Економіка підприємства: [підруч.] / [Й. М. Петрович, А. Ф. Кіт, Г. М. Захарчин, Г. І. Кіндрацька] / [2-ге вид., виправл.]. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 580с.
3. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12–19.
4. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 11–12. – С. 45–47.
5. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство [монографія] / [В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 240 с.
6. Ковалев Д. Количественная оценка уровня экономической безопасности предприятия / Д. Ковалев, И. Плетникова // Экономика Украины. – 2001. – № 4. – С. 35–40.
7. Турило А. М. Методика оцінки виробничої безпеки підприємства / А. М. Турило, С. В. Капітула // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 3. – С. 137–143.
8. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм ее обеспечения: [монографія] / А. В. Козаченко, В. П. Пономарев, А. Н. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.

Прийнято до друку 24.04.2013